

This document is an historical remnant. It belongs to the collection Skeptron Web Archive (included in Donald Broady's archive) that mirrors parts of the public Skeptron web site as it appeared on 31 December 2019, containing material from the research group Sociology of Education and Culture (SEC) and the research programme Digital Literature (DL). The contents and file names are unchanged while character and layout encoding of older pages has been updated for technical reasons. Most links are dead. A number of documents of negligible historical interest as well as the collaborators' personal pages are omitted.

The site's internet address was since Summer 1993 www.nada.kth.se/~broady/ and since 2006 www.skeptron.uu.se/broadly/sec/.

**TEXT TILL SOCIOLOGIDAGARNA I GÖTEBORG,
13-15/3-2014**

Lagt kort ligger inte

En studie av studenter på gymnasielärarutbildningen som söker sig till andra yrken

Magnus Persson (magnus.x.persson@lnu.se)

Gunnar Olofsson (gunnar.olofsson@lnu.se)

Institutionen för samhällsstudier, Linnéuniversitetet

Inledning

I början av 1960-talet, för femtio år sedan, fanns det huvudsakligen två skilda spår att välja mellan för den som utbildade sig till lärare. De blivande små- och folkskollärarna, och senare grundskollärarna, gick på seminarier medan de blivande läroverkslärarna (senare ämneslärare på gymnasier och grundskolans högstadium) utbildades på något av landets fyra universitet. De förstnämnda sökte sig till en yrkesutbildning, medan de sistnämnda studerade ämnen på universiteten för att sedan avsluta med praktisk och teoretisk yrkesutbildning i det så kallade provåret (avskaffat 1968) och senare på nyinrättade lärarhögskolor.

En avgörande skillnad mellan de båda lärarkategorierna var när valet att bli lärare gjordes. För de blivande folkskollärarna gjordes valet när de anträdde utbildningen vilket inte nödvändigtvis var fallet för de blivande läroverkslärarna. Visst fanns de som från början av sina studier på humanistisk eller naturvetenskaplig fakultet siktade på att bli lärare. Men det var också många som mer eller mindre planerat läste ämnen och kurser på universitetet utan deciderade yrkesplaner - "Något blir man väl alltid"... När de väl satt där med sina snart avslutade studier började en del av dem som inte tänkt sig en lärarbana att inse att det nog var den mest realistiska framtidsutsikten. Vi kan se det som *ett successivt tillval*. En ganska stor del av studenterna vid filosofisk fakultet hamnade till slut i katedern, mer eller mindre entusiastiskt, mer eller mindre frivilligt. En utbildningssociolog som intresserade sig för detta var Bengt Gesser. Han skriver att:

/.../ redovisade data befäster intrycket, att de filosofiska fakulteterna kan i stort sett betraktas som lärarutbildningsanstalter.¹

Gesser undersökte hur inslussningen av humaniora- och naturvetarstudenter till ämnesläraryrket egentligen gick till. Det blev en *stegvis självselektion* bland dessa studenter. Några ville det, andra valde det som ett realistiskt alternativ medan andra inte såg någon annan möjlighet. Glidningen mellan de två senare kategorierna kan vi begripa med hjälp av Leon Festingers teori om den *kognitiva dissonansen*.² Det faktiskt gjorda valet kom att omformuleras till ett motiv, svalt javisst, men acceptabelt.

Denna möjlighet till sent yrkesval har under flera decennier successivt kringkurits. Det har varit ett viktigt mål man levat uppnå när lärarutbildningen reformerats och omorganiserats. Idag utbildas gymnasielärare genom utbildningsprogram som är uppbyggt på samma sätt som utbildningen till förskollärare eller grundskollärare. Också gymnasielärarutbildningen tillhör de så kallade *akademiska yrkesutbildningarna* vilket bland annat betyder att den tänkta yrkesdestinationen är tydlig för studenterna redan när utbildningen anträds³. Yrkesvalet sker i anslutning till utbildningsvalet, också för de blivande gymnasielärarna. En tanke med de tydligt yrkesinriktade akademiska utbildningarna var att man skulle få mindre av planlösa studier och mer adekvat utbildade akademiker. Utbildningsplatser skapades i relation till det behov som arbetsmarknaden och samhället efterfrågade. Åtminstone torde detta vara ambitionen med att organisera akademisk yrkesutbildning på ett sådant sätt.

Det har dock visat sig att yrkesinriktade utbildningar inte nödvändigtvis destinerar till ett bestämt yrke. Många studenter gör någonting annat än vad de utbildats för. Utbildade gymnasielärare i allmänna ämnen har beskrivits som den lärarkategorin med störst *yrkesspridning*, det vill säga att deras position på arbetsmarknaden inte överensstämmer med deras utbildning.⁴ I denna text avser vi visa och försöka förstå några gymnasielärarstudenter som inte följer den utstakade vägen - studenter som *inte* låter lagt kort ligga.

¹Gesser, B (1968:265)

²Festinger, L (1962)

³Se Olofsson, G & Persson, G (2010)

⁴Se SCB-rapport (2010) *Yrkesspridning och utbytbart på arbetsmarknaden*

Studiens undersökta studenter⁵

Studiens kvalitativa material omfattar en *panel* på 10 studenter gymnasielärarstudenter som påbörjade sina studier på Växjö universitet⁶ höstterminen 2007 och som med ett studieförlopp utan avbrott skulle avslutats höstterminen 2011 alternativt vårterminen 2012 (beroende på ämnesval). Studenterna har intervjuats vid tre olika tillfällen under utbildningen (början-mitten-slutet). Panelen kontaktades via mail en fjärde gång vårterminen 2013 och gav en uppdatering om deras dåvarande sysselsättning. Gruppen valdes från en *totalgrupp* studenter som omfattade 62 studenter. Denna fyllde i en kortare enkät i samband med studiens första intervjuomgång i slutet av den första terminen (59 studenter besvarade denna). Kriterierna för urvalet till panelen var jämn könsfördelning samt studenter som kvalificerat sig till utbildningen med olika studieresultat (högskoleprov och meritvärden från gymnasieskolan). Ett ytterligare krav var att panelen skulle ha förstaämnena som representerade olika ämnesgrupper⁷. Tablå 1 illustrerar hur gruppen kom att gestalta sig med avseende på utbildningsbakgrund, kön och förvärvade utbildningsmeriter. Tablåen visar också hur deras sysselsättning efter utbildningen kom att gestalta sig.

Tablå 1. Panelens utbildningsbakgrund, förvärvade utbildningsmeriter, kön samt sysselsättning efter utbildningen.

Namn	Utbildningsbakgrund	Förvärvade utbildningsmeriter	Sysselsättning ett år efter planerad examen
Siri	Båda föräldrar med långa akademiska prestigeutbildningar	Höga	Amanuens på universitetet kopplat till undervisningsämnet. Ämneskunskaper ger tillträde.
Louise	Föräldrar utan akademisk erfarenhet med sysselsättning på lägre tjänstemannapositioner	Höga	Förvärvsarbetar som lärare inom annan sektor än gymnasieskolan. Examen ger tillträde.

⁵Den detaljerade genomgången av totalgrupp och panel kan möjligen uppfattas som överflödigt eftersom texten rymmer rätt lite analys baserat på informationen som tillhandahålles. Förklaringen är tämligen simpel – texten baseras på en studie (avhandlingsarbete) vars panel och totalgrupp är noggrant beskrivna och används också mer analytiskt i denna studie. Betrakta informationen som en tillgång till en eventuell diskussion och inte som ett överflöd.

⁶Sedan 2010 Linnéuniversitetet.

⁷Av de 10 studenterna hade fem studenter samhällskunskap, två svenska, en idrott, en matematik och en engelska.

Pernilla	En förälder med akademisk erfarenhet	Höga	Studerar på avancerad nivå inom ett av sina undervisningsämnen. Ämneskunskaper ger tillträde.
Fredrik	En förälder med akademisk erfarenhet	Mellan	Amanuens på universitetet kombinerat med studier på avancerad nivå inom ett av sina undervisningsämnen. Ämneskunskaper ger tillträde.
Erik	En förälder med akademisk erfarenhet	Låga	Studerar på avancerad nivå inom ett av sina undervisningsämnen. Lovad plats på forskarutbildningen. Ämneskunskaper ger tillträde.
Ola	Uppvuxen med en förälder med akademisk erfarenhet	Höga	Avbröt utbildningen permanent. Arbetar okvalificerat samt studerar på deltid utan uttalad framtidsplan.
Angelica	Traditionell arbetarklass	Mellan	Fortfarande kvar på lärarutbildningen med avsikt att slutföra den.
Mikaela	Traditionell arbetarklass	Låga	Avbröt utbildningen efter fyra terminer. Påbörjade och slutförde en annan kortare akademisk utbildning.
Alexej	Traditionell arbetarklass	Låga	Avbröt utbildningen efter en termin. Okänd sysselsättning, men ingen ytterligare akademisk aktivitet registrerad.
Johan	Traditionell arbetarklass	Höga	Förvärvsarbetar som gymnasielärare.

Som illustrerat i tablå 1 (ovan) är det sju studenter som fullföljer utbildningen men endast en som, ett år efter examen, arbetar som gymnasielärare. En student är ännu inte färdig med utbildningen men avser avsluta den, medan övriga fem studenter befinner sig antingen i annan utbildning eller i förvärvsarbete. Det är dessa fem studenter som det riktas särskilt fokus mot i denna text – gymnasielärarna som inte blev gymnasielärare (åtminstone med denna relativt korta tidsrymd). Hur det är möjligt att förstå dessa studenters sysselsättningsval efter examen är huvudsakligt fokus i denna text.

Könssammansättningen i totalgruppen var helt jämn vilket kan jämföras med 73 % kvinnor av alla antagna och registrerade på lärarutbildningen den aktuella terminen⁸. Åldersfördelningen för totalgruppen finns redovisad i tabell 1. I denna syns att åldersintervallet mellan äldst och yngst var över 30 år, men drygt 70 % var födda mellan 1986-1988 och att 94 % var under 30 år vid tidpunkten för de påbörjade studierna. Det var 21% av totalgruppen som anträdde lärarutbildningen med endast ett sommarlov mellan egna avslutade gymnasiestudier och påbörjade lärarutbildningsstudier. I panelen är samtliga födda 1985 eller senare. Två studenter kommer direkt från gymnasieskolan.

Tabell 1. Åldersfördelning för gymnasielärarstudenter som påbörjade lärarutbildningen höstterminen 2007 på Växjö universitet (Källa: Ladok)

Födelseår	Antal
1956	1
1973	1
1974	2
1981	1
1982	1
1983	2
1984	3
1985	7
1986	14
1987	17
1988	13
Summa:	62

Drygt hälften av studenterna är uppvuxna i hem där minst en förälder själv har erfarenhet av akademiska studier (studievant hem). Motsvarande siffra är något lägre (strax under hälften) för övriga inriktningar på lärarutbildningen i Växjö⁹. Gruppens meritvärden är hämtade från Ladok och har aggregerats i tre olika kategorier (hög-mellan-låg). Gruppens genomsnittliga meritvärde från gymnasieskolan är 15.17¹⁰ (median 15,1) och rymmer värden från 10,1 till 19,9. Det är 24 studenter som genomfört högskoleprovet med ett genomsnittligt resultat på 0,7¹¹ (median 0,7).

⁸Nilsson-Lindström, M (2012:36). Siffran som anges är hämtad från en enkät som gjordes med samtliga lärarstudenter som påbörjade sin utbildning höstterminen 2007.

⁹Se Nilsson-Lindström, M (2012)

¹⁰Maximalt 20,0.

¹¹Två registrerade resultat är 0,0 vilket väcker frågan hur pass seriöst provet är genomfört. Det högsta registrerade resultatet är 1,6. Det högsta möjliga resultatet på högskoleprovet är 2,0.

Tabell 2. Meritvärden för nybörjarna på lärarutbildningen med inriktning mot gymnasieskolan, höstterminen 2007 vid Växjö Universitet (Källa: Ladok).

	Antal	Andel (%)
Höga (17,5-20)	11	18
Medel (12,5-17,4)	39	63
Låga (10-12,4)	7	11
Behöriga utan meritvärde*	5	8
Summa	62	100

*Behöriga med arbetslivserfarenhet, folkhögskola eller med utländsk gymnasieutbildning.

Med utgångspunkt från enkätsvaren kommer knappt hälften av totalgruppens studenter från Småland, Blekinge och Norra Skåne. Begränsas sökningen till att endast gälla Kronobergs och Kalmar län är siffran 34 % (utifrån denna begränsning omfattar panelen fem studenter). Eriksson använder en mer vidsträckt geografisk indelning (Skåne, Blekinge, Halland och Småland), i sin undersökning om Växjö universitets studenter vilket resulterar i 80 % (nio av panelens studenter) för hela lärarutbildningens studenter (han differentierar inte lärarstudenterna i olika lärarkategorier).¹² Används denna generösa geografiska indelning för totalgruppen från höstterminen 2007 är siffran 74 %.

Tabell 3 visar hur genomströmningen i totalgruppen ser ut. Av de 62 studenterna som påbörjade utbildningen 2007 är det 14 (22 %) som tar examen inom stipulerad tid. Studenter som gör permanenta avbrott är 26 stycken vilket motsvarar 42 % av hela gruppen. I panelen är det fyra studenter som använder den tänkta tidsåtgången för att färdigställa sin examen medan tre studenter väljer att permanent avbryta sin lärarutbildning. Övriga fyra gör, av olika anledningar, tillfälliga avbrott i sin utbildning.

Tabell 3. Genomströmningen för studenterna som påbörjade gymnasielärarutbildningen höstterminen 2007 vid Växjö universitet inklusive panelens resultat. (Källa: Ladok)

¹²Eriksson, M (2009:66)

	Antal	Andel (%)
Examen HT11-VT12*	14	22
Examen efter VT12	11	18
Ännu inte examen VT13	11	18
Permanent avbrott	26	42
Summa:	62	100

*Enligt planerad studiegång (olika ämnesinriktningar ger olika omfattning)

Kompromissyrket

En inledande fråga är huruvida dessa studenter tidigt indikerar tveksamheter runt sitt utbildnings- och yrkesval. Panelens samtliga deltagare (dvs inte bara de fem som texten riktat särskilt fokus mot) uttrycker, trots sitt val, *tvekan* inför sitt yrkesval när de intervjuas. Det finns dock innehåll i utbildningen och i det framtida yrket som motiverar studenterna att välja lärarutbildningen. En sådan återkommande motivator är ett starkt *ämnesintresse* vilket en student uttrycker som en avgörande orsak till valet av utbildning:

För ämnet svenska vet jag ju att jag tycker om. Pedagogiken är jag ju inte hundra på, för det hade jag ju inte läst innan. Så det skulle väl vara ifall jag tyckte att man kunde arbeta med svenskan på något sätt.

Fredrik, termin 1

En annan student säger vid det första intervjutillfället:

Ja... när jag började här liksom, för innan dess så var jag att 'Jag vill bli lärare för jag vill hålla på med historia'. Men nu börjar jag mer och mer tänka att jag vill bli lärare för jag vill lära ut historia. Jag vill förändra världen... nej... lite åt så där... kanske inte så mycket men... /.../ Jag vet ju att det är jättesvårt att jobba med historia utan att, ja utan att jobba antingen inom läraryrket eller på museum eller liknande. Och det vet jag är taktiskt tänkande. Det är svårt att få jobb.

Pernilla, termin 1

Ämnesintresset är en motiverande faktor i båda studenternas berättelser. Däremot är ämnet inte tillräckligt attraktivt för att förkovra sig i akademiskt eftersom studenterna inte förmår identifiera dess arbetsmarknadsvärde. *Yrket* har attraktionskraft, till skillnad från andra yrken som eventuellt ämnesintresset ytterligare hade kunnat tillfredsställas i ("jobba på museum" eller "arbeta med svenskan på något sätt"), genom en uppfattad trygghet på arbetsmarknaden. Valet att utbilda sig till gymnasielärare framstår som en *kompromiss* mellan ämnesintresse och yrkestrygghet. En annan student preciserar sitt

yrkesval ytterligare inom ramen för samma kompromiss. Han vill utbilda sig till *gymnasielärare* framför andra lärarkategorier med hänvisning till just ämnesintresset.

Jag vill till gymnasiet. /.../ Att jag mer får sätta mig in i mitt ämne. Att det blir lite svårare på något sätt, mer utmaning. /.../ Ämnesmässigt. Mina kunskaper sätts mer på prov. Det ska bli intressant att testa dem. Sedan tror jag absolut att det kan bli svårare. Det kommer bli svårare frågor från eleverna. Det kanske är lite oroligt hur man ska tackla dem.

Erik, termin 1

"Man måste ju ha ett jobb sedan" svarar en student (Louise) på frågan varför ämnesintresset inte styrde henne mot fristående kurser istället för den akademiska yrkesutbildning hon valde. Att bli något, det vill säga försäkra sig om att utbildningen leder till en identifierbar yrkesdestination finns närvarande hos flera studenter. En student säger:

Jag tror att tanken kom någon gång i tvåan, trean någonting sådant. Det var... jag tror att det var det här att jag var lite trött på tjetet 'Vad ska du göra?' Och till slut så bara sa jag: Jag ska bli lärare. För att ha någonting och med tiden började man väl identifiera sig mer och mer med det.

Pernilla termin 1

Utbildningsinvesteringen skall betala sig i form av en identifierbar destination. En student har erfarenhet av arbete som obehörig lärare vilket dels fått henne intresserad av yrket (vilket är intimt kopplat till en särskilt nischad skola med fokus på "hennes" ämne musik) men också tydliggjort den obehörige lärarens otrygga anställningsmöjligheter. Hon säger:

Ja, jag kände väl det att jag var väl lite mer praktikant. Kan man väl säga, än renodlad lärare. Vilket gjorde att förutom repledare så var jag lite alltiallo. Jag hjälpte till på olika plan och ryckte in som vikarie och... Och då kände jag att jag vill ändå ha utbildningen. Dels för att jag vill utvecklas mer musikaliskt. För jag vet att jag kommer få göra det här också. Och sen... tror jag att det blir lättare att få jobb, om man vill jobba någon annanstans. Sedan. Om jag har det i bagaget. Att jag har en lärarutbildning.

Siri, termin 1

Samma student utvecklar sin tankegång senare under intervjun när hon diskuterar skillnaden mellan att ha och inte ha utbildning i termer av möjligheter. Utbildning ter sig snarare som en vaccination eller försäkring mot arbetsmarknadspositioner som uppfattas som mindre attraktiva.

För jag kände det att vill jag bli lärare så behöver jag ju gå den här linjen och jag vill inte sitta på ICA resten av mitt liv. Jag vill inte ha ett sånt jobb. Och då känner jag att, ja, vill jag komma någonstans måste jag ju vidareutbilda mig.

Siri, termin 1

Valet att påbörja studier på gymnasielärarutbildningen motiveras alltså dels av en identifierad möjlighet att tillgodose ett ämnesintresse och dels av den yrkesmässiga tryggheten som läraryrket innebär. Tillfogas kan dessutom det avslutande citatet ovan som illustrerar högre studier som en försäkring mot underordnade positioner på arbetsmarknaden. Läraryrket uttrycks inte som ett drömyrke utifrån studenternas intressemässiga ambitioner, men som tillräckligt attraktivt för att sörja för både intresse och trygghet (arbetsmarknadsmässigt och socialt). Den kompromissande karaktär som valet tycks ha, förklarar möjligtvis den tvekan studenterna uttrycker. Lärarutbildningen som kompromiss uttrycktes unisont på samma sätt som den kompakta tystnaden om den absoluta övertygelsen.

Utbildningens hierarkiska ordning – Nyttä före nöje?

Eftersom studenterna också intervjuats i slutet av den fjärde terminen finns det möjlighet att använda innehållet i dessa intervjuer som "hållplats" till eventuella observationer om hur studenterna ser på sitt kompromissval. Den kompromissande karaktären som var synlig vid det första intervjutillfället har utvecklats till en *hierarkisk ordning* mellan utbildningens olika delar. De praktiska delarna (VFU) uppfattas som *viktigast* (inte roligast, mest intressant utan just viktigast) vilket också betyder att ett misslyckande på praktiken får konsekvenser i form av *permanent avbrott*. Misslyckanden eller uppfattat svag undervisning inom "pedagogiken" (i betydelsen allmänt undervisningsområde (AUO) som av studenterna benämns "pedagogik") eller ämnesteorier och didaktik får inte samma konsekvenser. En student säger exempelvis:

Men när man får utöva och träna sig att vara lärare så är det klart att man utvecklas mycket mer än när man ska sitta och läsa om hur det är att vara lärare.

Louise, intervju 3

Kritiken mot pedagogiken är närmast unison medan den nästan helt uteblir mot ämnesstudierna. Det är på praktiken ämnesstudierna testas i skarpt läge – pedagogiken

uppfattas snarare som ett onödigt moment utan förankring i *yrket*. En student säger till exempel (vid det tredje intervjutillfället) att:

Nu kommer jag knapp ihåg vad vi läste, men vi satt till exempel och diskuterade en månad om "Vad är kunskap?" och kom fram till att "Ja, det vet vi inte". Och det känns liksom "Jaha?" /.../ Vi tar ju ändå rätt dyra lån och det känns som att hade man kunnat korta ner det.

Siri, intervju 3

Samma student ger också uttryck för vad som är *roligast* på utbildningen:

Jag får säga att jag tyckt det har varit mycket roligare att vara här [på universitetet] och lära mig själv än att vara ute på VFU-period [praktik]. Men jag vet inte riktigt om jag vet om det beror på att jag är lite kontrollmänniska också och om man har en handledare där så, då har jag inte koll på vilka eleverna är, man känner inte dem, man vet inte vad han har gjort och man kastas in i en situation man inte har någon koll på egentligen.

Siri, intervju 2

Avbrotten sker när studenten inte behärskar utbildningens uppfattat yrkesnyttiga moment – praktiken. I praktiken urskiljes den "äkt" bilden av yrket. Det är i praktiken som framtidens verklighet blottas. Ska studenterna bli gymnasielärare är det denna del som måste behärskas. Den teoretiska ämneskunskapen identifieras som den framkomliga vägen för att kunna praktisera yrket medan pedagogiken uppfattas som flummig och onödig. Inom ämneskunskapen finns dock den innehållsliga och akademiska lockelse som kompromissande in studenterna på gymnasielärarytbildningen. På termin fyra är det än så länge så att praktikens nytta trumfar ämnets nöje. Ämnesmässiga utsvävningar är inte att tänka på. Alternativen är ännu okända eller åtminstone diffusa för studenterna. Den student i panelen med högst nedärvda utbildningsresurser (två föräldrar med akademiska prestigeutbildningar, dessutom akademiker i tre fjärdedelar av mor- och farföräldrar-generationen) skönjer dock, med hjälp av sin mamma, ett konkret alternativ i horisonten – ett alternativ som förenar intresset med tryggheten på ett mer fördelaktigt sätt än vad läraryrket uppfattas göra. Eller tillspetsat: ett alternativ som förenar nytta med nöje på ett mer effektivt sätt än vad läraryrket uppfattas göra.

Ja, alltså jag har pratat med min kära mor också, för jag har märkt att jag älskar egentligen att studera och lära mig och då kom hon med idén 'Du har inte funderat på att försöka plugga vidare på olika sätt?' och det hade jag faktiskt

funderat på, [här gör studenten en beskrivning av ett tänkt examensarbete] [d]et hade varit intressant att typ forska vidare på det, /.../ Att man kanske inte behöver jobba heltid som lärare, utan det hade varit intressant att kanske försöka göra något, inte forskningsprojekt, men något åt det hållet. Det hade jag tyckt varit jättekul, just för att jag älskar att lära mig. Det är roligt.

Siri, intervju 2

Studenten har, när lärarexamen bärgats några år senare, gjort verklighet av sin plan. Hon har tagit examen och sedan lämnat yrket.

Att undvika en arbetsmarknad som inte kompromissar

Ingen av de fem studenterna arbetar okvalificerat och samtliga har kvalificerat sig till den position de befinner sig i med hjälp av sin utbildning eller delar av sin utbildning för att få tillträde till den sysselsättning de har. Lärarexamens arbetsmarknad tycks alltså rymligare än läraryrket. Med ett undantag (Louise) är det den förvärvade ämneskompetensen som används. En student säger vid det tredje intervjutillfället att:

Det här är inte yrket jag måste ha bara för att jag har gått den här utbildningen så är jag inte låst till att jobba med detta för alltid utan jag har någon form av valmöjlighet att göra någonting jag vill göra, faktiskt...

Fredrik, intervju 3

Samma student meddelar, mailledes, ett år efter planerad examen att:

/.../ [J]ag har i dagsläget inget intresse av att ställa mig i klassrummet och undervisa på heltid. Det kanske kommer senare och det är därför som jag beslutade mig att göra klart lärarutbildningen även om jag inte ser en framtid med mig som lärare just nu.

Mail från Fredrik, maj 2013

Studenten exemplifierar en ytterlighet genom sitt tydliga avståndstagande från att utöva yrket han utbildats till. Övriga studenter uttrycker sig med större försiktighet. Exempelvis resonerar en annan student på följande vis angående sitt uppskjutna anträädande på arbetsmarknaden för gymnasielärare:

Ett tag tänkte jag 'Jag kanske ska doktorera'. Jag har rätt bra betyg på historien. /.../ Jag gör det så att jag får ut en examen. För det är bara dumt att gå en utbildning utan att få en examen. Men sedan om jag jobbar precis som lärare eller om jag hittar ett jobb inom museum eller om jag lyckas få pli på mig själv

och eventuellt får doktorera liksom... Jag vågar liksom inte tänka alltför långt i framtiden. /.../ Jag trivs väldigt bra på universitetet. /.../ Det är nog lite separationsångest också. Jag har varit här så himla länge. Definitivt spelar det in. Jag trivs ju i den akademiska världen. Så är det ju.

Pernilla, intervju 3

"Separationsångest från akademien" dämpas genom ytterligare ämnesstudier – inte yrkesrelaterade studier (det hade varit fullt möjligt att exempelvis läsa pedagogik på avancerad nivå). För en annan student, som vid tredje intervjun, inte på något sätt indikerat att han inte avser arbeta som lärare i framtiden, har nya möjligheter uppenbarat sig vilket driver honom bort från läraryrket. För att förhöja sitt värde på arbetsmarknaden har studenten fördjupat sina ämnesstudier:

Hej igen

Med undervisningsämne tänker jag att den skall ligga till grund för att söka en doktorandstjänst vid LNU. /.../ Har redan etablerat kontakter med lärare vid institutionen. Kan även säga att mina kandidatstudier i Ämne genomfördes för att de är svårt att få lärarjobb inom mina ämnen. Kandidatexamen kan öppna fler dörrar enligt mig. Har du fler funderingar, hör gärna av dig ytterligare.

Erik, mail maj 2013

Det tycks vara så att nya och mer attraktiva sysselsättningsmöjligheter identifierats när den stundande examen närmar sig. De mer attraktiva möjligheterna karaktäriseras av att vara mer intresseorienterade än vad läraryrket uppfattas vara och samtidigt hysa samma arbetsmarknadsmässiga trygghet som läraryrket uppfattades hysa. Kompromissen blir på så sätt fördelaktigare för studenten. Ett sätt att förstå denna, ibland plötsliga och oförutsägbara, uppenbarelse av alternativ är att sökandet intensifierats när motiven intensifierats. En stundande arbetssituation som inte tillgodoser ämnesintresset på ett tillfredsställande sätt betyder att studenten mer aktivt "skannar" av vilka alternativ som finns. Ett komplement till en sådan förståelse är att studenten, i och med sina studier på avancerad nivå, etablerar mer personliga kontakter med personer som visar vägen till alternativa och mer ämnesorienterade sysselsättningar. En ytterligare aspekt är att genom att fortsätta arbeta i den geografiska närheten som studierna bedrivits i betyder att studenten inte behöver bryta upp sociala förankringar i syfte att söka lärarjobb som är sällsynta i närheten av Växjö. Studenten som väljer att arbeta inom en skolsektor hon inte är utbildad för anger just oviljan att bryta upp från en sociogeografisk miljö hon

etablerat sig i när hon flyttade till Växjö för studier. Studenten som *de facto* arbetar som gymnasielärare pendlar mer än en timme enkel resa från Växjö där han socialt etablerat sig under studietiden och avser stanna kvar i.

Några avslutande reflektioner

De som väljer att studera till exempelvis förskollärare eller läkare gör det i regel för att de vill bli just förskollärare och läkare. Utbildning och yrke hör nära samman. För de som i stället väljer en gymnasielärarutbildning tycks relationen mellan utbildning och yrke mer uppbruten. Det visar sig på så sätt att färre når fram till den tänkta yrkesdestinationen. I denna studie har vi blivit varse varför fallet kan vara sådant för gymnasielärarstudenter.

Vi kan utifrån Magnus Perssons pågående avhandlingsarbete tala om tre skilda motiv som finns bland dem som väljer att studera till gymnasielärare.

1. Man vill bli lärare för just den åldersgruppen (en motsvarighet till den grundläggande typen av motivation för att bli förskollärare). Ämnesstudier är ett nödvändigt men samtidigt ofta intressant steg på vägen till yrket.
2. Man kan välja utbildningen för att den erbjuder en slags kompromiss mellan ämnesintresset och yrkestryggheten. Denna typ av motivbild representerar studenterna i denna text.
3. En variant av detta är de som blir lärare för att de vill kunna hålla på ett parallellt livs- eller biyrkesprojekt. Persson har föreslagit begreppet *hobbyist* för denna grupp och denna motivtyp¹³. Det kan gälla politisk aktivitet och det kan gälla de som vill hänge sig åt musik och idrott.

För textens syfte är det den andra gruppen som är av störst principiellt intresse i studien. Denna analytiskt stiliserade lärartyp kan sägas representera *motsatsen* till den som finns i den rekryteringssekvens som Gesser lyft fram i sin studie av de filosofiska fakulteternas studenter från 1960-talet¹⁴. Där gick vägen via valda ämnesstudier till en successiv insnävning av framtidsalternativen så att det till slut bara var katedern som återstod. Idag är katedern och lärarrummet närvarande redan från början när utbildningen väljs. Den finns närvarande, som löfte, möjlighet eller hot under hela utbildningsförloppet. I stället

¹³Persson, M (2013)

¹⁴Gesser, B (1968)

för en successiv infogning ser vi en successiv utslussning till andra studier och yrkesalternativ. Vi kan betrakta gymnasieläraryrket som en korridor där dörrarna bara kan öppnas utåt.

Om ämnena och ämnesstudierna i den, av Gesser skisserade modellen, var studiernas utgångspunkt så spelar de en mer komplex roll i dagens gymnasieläraryrket. Ämnesdecideringen kan å ena sidan vara den ram inom vilken man vill bli lärare för åldersgruppen ifråga. Men det kan också vara så att intresset för det akademiska innehållet blir den siren som lockar studenterna bort från den sökta yrkesdestinationen. Studenten som började på gymnasieläraryrket för historielärare kan bli så bergtagen av ämnet att studenten successivt söker sig fram längs denna ämnestangent – men bort från läraryrket. Sirenernas sång har lockat många i fördärvet, dvs. bort från katedern

REFERENSER

Eriksson, Magnus (2009) *Studenter och utbildningar vid ett nytt universitet: Växjöstudenternas bakgrund, utbildningsval och arbetsmarknad*, Licenciatuppsats i sociologi med inriktning mot utbildningsvetenskap, Växjö Universitet

Festinger, Leon (1962) *A Theory of Cognitive Dissonance*, Stanford University Press

Gesser, Bengt (1968) *Högre utbildning och val av yrke. Några paneldata från Lund*, Sociologiska institutionen, Lund

Nilsson-Lindström, Margareta (2012) *Att bli lärare i ett nytt skollandskap. Identitet och utbildning*, Arkiv förlag, Lund

Olofsson, Gunnar (2010) *Utbildningskontrakt och akademiska yrkesutbildningar vid ett nytt universitet*, i Olofsson, Gunnar & Persson, Magnus *Akademiska yrkesutbildningar i Växjö. Program, studenter och arbetsmarknad*, Linnaeus University Press

Persson, Magnus (2013) *Gymnasielärarna*, i Fasth, E & Olofsson, G (red) *Studenterna och deras utbildningar vid ett nytt universitet*, Ariadne förlag, Lund

Yrkesspridning och utbytbart på arbetsmarknaden, Temarapport 2010:4, Statistiska Centralbyrån